

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 26. V torek 28. junija 1853. II. tečaj.

Tonček v šoli.

Tonček. Dones so nam g. učitel nekaj pravili od kopanja. Kopati, so djali, je človeku zdravo in potrebno. Pa vendar poslušajte, kaj šolske postave zastran kopanja pravijo.

Oče. Počakaj, ljubi Tonček! bodem ti jaz povedal, ktere postave smo imeli, ko sem jaz v šolo hodil; poslušaj, morebiti da imate vi ravno tiste. Nam so g. šolski vodja tole očitno oznanili: Nikolj se ne kopati brez potrebnega oblačila, nag v vodo hoditi, je nesramno in grešno; — nikolj se ne kopati v tacih krajih, kjer ne veš, kako je voda globoka; — nikolj se ne kopati, brez da bi kak odraščen pošten človek zraven ne bil.

Tonč. Ravno to so nam tudi naš učitel ukazali; le to so nam še pristavili, da bode tisti, ki se po tem ne ravna, ojstro kaznovan.

Oče. Zdaj pa le povej spet nekaj od nauka.

Tonč. Drugotečajarji so dones začeli nekaj novega se učiti, pisali so — meni se zdi, da so g. učitel rekli — *velike pismenke*. Tole je na deski stalo, Blatinov Lenc je glasno narprej iz table bral in potem so začeli pisati:

N Z C H U V O

Neža, Nacaret, Noe, Urban, Ulrih, Urša, Vincenc, Vladimír, Velkovec, Ognjoslav, Oton, Odera.

Potem so pa s nami začeli: Kaj pa je miza, so vprašali? Odgovoril je eden alj drugi: miza je izbina priprava alj orodje. Kaj pa je kotel? Kotel je kuhinsko orodje. Po tem so tudi popraševali, kdo mizo, kotel itd. nareja in iz česa? Kaj mislite, kako

bomo kaj tistim rečem rekali, ki jih vaš oče in mati potrebujeta, vaš oče so kmet in vsi kmeti jih potrebujejo. Povej mi ti Nac! kako tako reč. Moj oče in mati tole potrebujeta: Voz, plug alj drevo, brana, kopača, vile, grablje, kosa, serp, prelica, krevel, lopata, sekača, korb alj jerbas, kolovrat, motovilo, na skednji je tudi še rezavnik. Prav, moj Nac! vse te reči tvoji stariši potrebujejo pri kmetovanju, zato, da kmetovati zamorejo; kako bomo taj temu orodju mogli rekati? No le počakajte; temu orodju rekamo *kmetiško orodje*, zato, ki tega orodja pri kmetovanju potrebujejo. Le mi to ime dobro zamerajte! Voz ste že gotovo vidili, kaj ne? Alj bi mi le bili v stanu, kake reči imenovati, ki jih na vozu vidimo; hišne dele mi še znate imenovati, alj bi mi le mogli kak del voza alj kak vozni del povedati? Prav je tako: oje alj vojnice, vaga, os, osnik, igla, kolesa, sora, nosila, ročice, truje, grote. Plug tudi že poznate, alj veste mi tudi nekatere dele pluga alj plužne dele imenovati. Tudi že veste; prav! plužni deli so: oplaz, gredel, deska alj dila, peta alj smuka, čertalo, lemež, plužnice alj kolca, otka. Tudi so nam podobice voza in pluga kazali in vse dele imenovali; nek odraščen učenec je clo voz in plug na desko nakridal. Prav lahko je to šlo in kako lepo!

Oče. Po tem nazornem uku ste se pa gotovo sopet kako novo pismenko učili?

Tonč. Atej! dones smo se dve pismenki učili.

Oče. Lej! čedalje hitrej gre, boš vidil, kmalo bote vse pismenke znali; sedaj pa le povej tiste dve pismenki.

Tonč. Pa že znajo g. učitel lepo napeljevati, da novi glas lahko in hitro najdemo! Takole so dones začeli: Lizika! povej mi, kako pa kej rečem, ko niste v šoli prav tiho, in ko hočem vas opomniti, da bi tiho bili? Le pomisli enmalo! Prav! Rečem: 'sss — tiho! Kteri glas slišite, ko rečem 'sss! Dobro glas 's. Nanca! kako porečeš, kedar si že dovolj jedla, da ti ne diši več jesti. Dobro! tako rečeš: Lepo se zahvalim, sim že *sita*; taj praviš: sita sem. Ko rečem prvo slovko *si*, kaj slišiš, le poslušaj, bodem bolj potegnul 's --- i. Res! taka je, slišiš glasnico *i* in tihnico 's pred njo. Alj je ta tihnica 's nova alj jo morebiti že prej znaš? Je nisim še znala. — Ferjan! iz česa je pa tvoj jopič,

le ga poglej? Moj jopič je iz *sukna*. Prav! *sukno* se temu pravi, iz česar je tvoj jopič nared. Kaj slišiš, ko rečem *su*? Slišim glasnico *u* in tihnico *'s* pred njo. — Kaj pa jedo voli in krave večidel, povej mi Andrej? Voli in krave večidel jedó *seno*. Taka je: *seno* jedo. Ko rečem *se*, kaj slišiš? Prav! glasnico *e* in tihnico *'s* pred njo. — Rezika! ktera ptica pa poje včasí takole zvečer in po noči, nič kej lepo ne poje, sem poglej! to je njena podoba? Resen! *sova* včasí poje. Ko rečem *so*, kaj slišiš? Da! glasnico *o* in tihnico *'s* pred njo. — Voltej! kako pa tistemu pravimo, ki je v dimniku, je tako černo, mi černo iz njega narejamo? Dobro! to je *saja*. Ko rečem *sa*, kaj slišiš? glasnico *a* in tihnico *'s* pred njo. — Le plošice pred se in klinček v roko, lepo se vsedite? Bomo pisali tihnico *'s*. Narprej potegnem tanjko čerto /, k njej zverhaj pritisknem debelo čerto, jo malo navzdol potegnem, malo zakrivim in slednič postojim in piko naredim, glejte takole: *s*, to je tihnica *'s*.

Oče. Uno tihnico pa že blizo vem, ki ste se jo dones še učili, je tihnici *'s* močno podobna po glasu in po podobi; stavim kaj, da so vam dones še tihnico *'š* pokazali, kaj ne?

Tonč. Taka je, *'š* so nam pokazali, glas smo lahko najdlí in zamerkali, so le nekatere besede nam povedali, da smo glas *'š* najdlí: mislim tele besede: *šiba*, voda *šumi*, *šesti*, *šola*, *ša-pati*, — lahko smo glasnico *'š* najdlí, tudi lahko jo pisali. Nič ni treba, so djali *g.* učitel, kakor tihnico *'s* narediti in nad njo malo klukico postaviti, vidite takole *š*.

G. učitel so potem odšli in Blatinov Tomaž je nas vabil celo uro te dve nove pismenki in tudi stare pisati. Pisali smo: *sa mo*, *se me*, *si la*, *sa ja*, *ri sa mo*, *o so le no*, *ši ri na*, *šu mi jo*, *mi ši*, *ušesa*, *ma ši na*, *na sa ja mo*. Zraven pisanja je tudi včasí poprašal, koliko slovk ima ta alj una beseda; alj je to alj uno slovka alj že beseda?

Oče. To je modro, tako učiti; na to vižo vse ponavljate, kar ste že znali, ničesar ne bote pozabili!

Omivanje in kopel. *)

1. Omivanje.

Sleherni kočjaš ve, de konjam snažnost dobro de. Vsak dan jih češe, večkrat tudi omiva. Kaj, ali so konji naše skerbi in našiga truda bolj vredni, kakor mi sami? Ali nismo že skusili, kako se dobro počutimo, kedar smo truplo omili in skopali?

Zjutro ko vstaneš, si vmi obraz, vrat in roke; si usta in zobe z perstam podergni, in gerlo izgergraj! Tako boš imel čiste oči, brihtno glavo in čedne zobe. Zdravo je tudi po jedi, kedar se ti usta in zobje pohlade, jih z studenčnico poplakniti. Beli zobje človeka lepšajo, dobri zobje mu življenje dalšajo. Kdor dobro seka, dobro kuha.

Je slovitna navada po nekterih krajih, da gospodinje ob osvetku, postavim pred vsim Svetim, na sv. večer, veliko Soboto domačim glavo omivajo. Tako bo glava po zimi, ker se kopati ne moreš, osnažena; in če se leto na večer zgodi, se ti prehladiti ni bati.

Nog kopati per kmetih ni navadno, pa je gotovo zdravo: Zakaj noge se veliko poté, se omažejo v gerdim vremenu, ker mokrota in blato skoz čevle vdari. Osnaži jih pridno, in si boš marsiktero bolezen odgnal. Kedar te glava, ušesa alj zobje bolé; kedar ti kri pogosto iz nosa teče, in proti glavi alj persam teši; kedar imaš kervave oči, nahod in kašel: napravi si gorke vode v škafu, noge noter postavi in dobro zagerni. Tako posedi, dokler voda začne hladna prihajati; potlej si noge dobro oteri, in v postelo se spravi. Zjutro boš terden vstal.

2. Kopanje (kopel).

Zraven vmivanja je pa tudi kopanje celiga života zdravo in potrebno. Otroci se morajo od konca z mlačno vodo vmivati. Kedar terdnejši postanejo, se morjo dvakrat alj trikrat na teden

*) Ravno je čas, ko se stari in mladi ljudje kopat hodijo. Poslušajte taj, kar pravijo g. Robida v svojej knjigi: „Zdravo telo nar boljši blago, alj nauk zdravje ohraniti.“ Zdrav je vsakdo rad; zato se nam čudno zdi, odkod to, da Slovenci te zlate knjige ne štimajo tako, kakor bi po pravici zaslužila. Kupite si jo!

kopati. Zčasama se je poslužiti bolj hladne vode. De jim dobro dene, se iz tega vidi, ker z veseljem v kopelnico gredó, v nji voljno ležé, in se materi nasmehujejo. — Kedar jih iz kopelnice vzemeš, jih dobro oteri z debelim suknam. Otroci se bojo lepo redili, in zdravi rastle. Ran za ušesami, okrog vratu, in med nogami ne bojo imeli.

Odrašeni se koplejo v tekoči vodi. Kedar dob požene, pravijo, de se sme v merzlo vodo. Kdor je mehkužen in merzlote ni vaju, počaka naj sv. Petra in Pavla, de se ne prehladi v vodi.

Kje se je kopati?

Ne hodi v vodo, ktere ne poznaš kako je globoka, in kakšino dno ima! Neki šolarji so se podali k sedmim gričam, kjer se kopati je bilo prepovedano. Nesramno se islečejo do naziga, ino v vodo poskačejo. Eden od njih je zabredel v jilovco, in bolj ko si je pomagati hotel, bolj se je potopoval. Tovarše kliče na pomoč; alj ti zbeže do bližne vasi in kmete pokličejo. Izlekli so šolarja iz vode; alj mertev je že bil, in zdravitelov trud ga ni mogel k življenju zbuditi. Starši v Šentvitu to zvedevši so grozno jokali, in še zdaj ne morejo ediniga sinka pozabiti.

Nezdravo in gerdo je tudi iz vode na pesek se izhajati, in tam poležavati. Na pesku je vroče in voda je hladna; lahko se prehladiš.

Serboritni fantje se nagi po bregu preganjajo, in eden drugiga v vodo mečejo. Neki Persavec se je bal vode in plavati ni znal. Dva tovarša ga zgrabita in v brezden veržeta, rekoč: Se boš bolj plavati naučil ko žaba! — Alj Persavec se je potopil, in nič več ne prikazal. V koreninje na dnu vode se je zapledel.

Kako se je kopati?

V merzlo vodo ni hoditi ne z praznim, ne z polnim trebuham. Oče pač branijo Jožetu v Gradišico po kosili. Pa Jože je gluh, se splazi v log in se urno zažene v Gradišico. Tema se dela in Jožeta ni k domu. Skerb žene očeta do Gradišice, kjer najdejo oblačilo; alj Jožeta ne. Sosedje prejišejo Gradišico, in Jožeta mertviga dobé. Zdraviteli so rekli, da ga je mertud končal, ker je z polnim trebuham v vodo se podal.

Nikdar ne pozabite se dobro ohladiti, si glavo, persi, roke in trebuh z vodo pomočiti, preden greste v njo! V vodi ni zdravo sedeti in počivati; ampak gibati se je treba, si roke in noge in ves život truditi. Za tega voljo je dobro plavati znati. Vender per plavenji se skušati alj vadljati, kdo da bolj plavati zna, ni varno in umetno. Čez Ljubljanco je plaval imeniten plavar, in da bi se mu kaj ne priključilo, ga spremljata ribčca v čolnu. Na drugimu kraji Ljubljance se urno oberne, in ribčama pravi, da ju ne bo potreboval. Še ni bil na sredi vode, ker že vpije: Pomagajte! Ribčca čoln poženeta, pa plavar se je potopil, in mertviga sta ribčca iz vode izlekla; kerč ga je prehitel.

Ob mlatitvi je kmetam kopanje nar bolj potrebno, in ker je letna vročina huda in delo težko, se morjo varovati, da se ne prehlade. Koplejo naj se ženske vkup, možki ukup! Se najdejo nesramniki, ki blizo ženstva slamo zažgó in ženske plašijo.

Tudi rokodelcam, ki vedno sedé, je kopanje v tekoči vodi prav potrebno. Na večer, alj ob praznikih dobé dost časa se osnažiti, si kri oživetiti, in ude omehčati.

Starim ljudem in bolnikom je pa gorka voda, alj so toplice bolj hasnive. Kako se je slednih poslužiti, jim bo zdravitelj povedal. Jaz bom kaj maliga garjovim govoril, ki včasi dolgo terpe in si ne vedo pomagati. Je napaka per kmetih garje z žvepleno žavbo preganjati, brez da bi zdravitela poprašali. Poznal sim fanta, ki so ga mati na večer z tako mašo namazali, v gorko peč potisnili, in potlej v postelo spravili. Fant, njegovo oblačilo, in postela je bila vmazana, in je od žvepla smerdela. Garje se skrijejo; pa fanta vsak večer koža serbi, bolehati začne, suho pokašluje, in jetika ga v nekih mescih zaduši. — Bral sim od nekiga, ki so mu garje zamazali, in kterimu je božjast vrat tako zavila, da je ritinsko gledal.

Ima kdo garje, naj se snažno derži, v gorki vodi naj se vsaki dan kople, in pomoč naj per zdraviteli iše. Zvunajne lekarije brez notrajnih so vedno škodlive.

Zanohtnica (Fingerwurm) se ženskam rada nakluči, ker pogosto segajo iz gorke v merzlo vodo. Tudi se naredi, kedar se kdo v konc persta zbode, alj všipne. Te boli pod nohtam alj

o krog nohta, ti noter kluje: urno vtekni perst v krop, in dalej ko moreš, ga noter derži. Še bolj hvalijo per ti bolezní vroč lug. Vender, če ti leto ne pomaga, podaj se k zdravi telu, in per njemu iší pomoči. Zanohtnica ti lahko perst sne, in če prisad pertegne, tudi celo roko.

Plavičice.

Nekega dne ste bile Mati in Nežica na polju. Hodile ste pri žitu gori in doli in se polnih lepih klasičkov veselile. Vse je bilo polno naj lepših bilk, ki so se s težkim klasjem po strani pripogvale. Umes so bile pa še poverhu tudi tu in tam ravne rožice, prelepe *plavičice*. Nežica praša mater, zakaj je vendar ljubi Bog tudi po njivah v žitih take lepe rožice vsadil in jih med klasje namešal. Gotovo te lepe rožice nekaj posebnega pomenijo! Res je tako, pravijo mati, te rožice nekaj posebnega pomenijo. — Žito in klasje zraste iz zernja, ki se popred v zemljo vseje. Veliko moramo delati in terpeti, preden tako lepo dorase. Ko bi ne vsejali in ne delali, bi nič ne zraslo, in nič bi žeti ne imeli. Da bi pa vender človek ne mislil, da je vse sam pridelal, je pa Bog tudi rožice vmes vsejal, da nam kaže, kako je naše delo le prazno, če bi nam on ne pomagal in ne blagoslovil. Kadar boš tedaj, Nežica moja, v žitih plavičice vidila, se spomni, da je povsod roka božja, ki nam hrani in viža dela naše.

Človek dela, Bog stori! —

A. Praprotnik.

Gospod ostani pri nas.

Pri nas! o Gospod ostani,
Že mrači se, ti nas brani,
Naj sovražnik moč zgubi,
Ki nam dušni kvar želi.

Črna noč se rasprostira,
Stvari iščejo si mira,
Vse počivat spravla se, —
Kmetič truden domu gre.

„Večno luč“ je odzvonilo,
Sonce za gore se skrilo,
In večerna zvezdica
Tam na nebu že migla.

Ptice več ne žvergolijo,
Tiho v malih gnezddih spijo;
Tudi nam tvojo pomoč
O Gospod! daj toto noč.

Daj nam srečno noč prebiti,
Zjutra pa tvoj žegen vžiti,
Žegen tvoj pri nas naj bo,
Dokler vzemeš nas v nebo.

F. Šrol.

Drobtinčice.

* V Carigradu je ravno na svetlo prišla bulgarska knjižica: „*Boris, prvi hristianski car na Blgari ti. Poblharena istorijska prikazka, pisana po slovenski ot Josifinna Turnogradskog.* Velja 5 kr. sr. Preserčno nas je raveselilo slišati, da se je slava naše žlahtne pisateljce *Josipine Turnogradske* že tudi do naših bratov Bulgarov razširila.

* *G. Godina*, izdatelj Teržaškega koledarčka in knjižice: „Njegovo veličanstvo avstrianski cesar Franc Jožef v veliki smertni nevarnosti“ se je namenil v Terstu izdajati vsak drug mesec občasen spis za prosto ljudstvo pod naslovom: *Voditelj k znanstvu* in povabljuje že prijatle berila k naročbi. Cena vsacega zvezka bo znesla 10 kr. sr.

* „Zgodovinski katekizem“ je dokončan. Ta knjiga bode vsim g. duhovnikom močno postregla. Celi katekizem velja 3 fl. 24 kr. sr. in se dobi pri vsih knjigarjih.

Društvo sv. Mohora.

* Po družtvenih postavah vse lanske g. družtvenike še tudi letos za družtvenike imamo razun dveh, ki sta oznanila, da od družtva odstopita; tudi smo vsim družtvene knjige poslali. Plačalo je jih dosada pa le 643. — Od lanskih družtvenih knjig se je samo prodajal „*Blagomir*“ in „šola veselega petja“; skupilo se je za te dve knjigi okolj 50 gld. sr. —

Dalje so pristopili p. n. gospodi: 813. Jeram Jož., kapl. v Novakah; 814. Skodnik Štef., kaplan v Kanalu; 815. Kerčon Jož., kateh. v Škofji Loki; 816. Brolih Mat., fajm. v Češnjicah; 817. Čibašek Jan., fajm. v Svibnju; 818. Terstenjak Jan., duhov. v Podčetrtku; 819. Čitavno družtvo v ilirski Bistrici; 820. Lempel Tom., petoš. v Celju.

Povabilo.

O začetku novega polletja vse gg. domorodce lepo povabimo, se naročiti na časopis: „*Šolski prijatelj*“. Tudi imamo še nekaj popolnih iztisov prvega polletja. Pervi tečaj leta 1852 se dobi mehko vezan za 1 fl. sr.